

Genitiv i lokativ u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi

1. izdanje, 1950.	2. izdanje, 1989.	3. izdanje, 2001.
nikog	nikoga	nikoga
u ovom	u ovome	u ovome
u kojem	-	u kojemu

Autori gramatika hrvatskoga književnoga jezika, poglavito starijih, kao pravilne navode genitivne i lokativne oblike bez pokretnih samoglasnika, navezaka *a*, *e*, *u* u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi, kao i oblike s njima. Oba oblika općenito su smatrana jezično jednakovrijednima budući da se njihovim pojavljivanjem ili nepojavljivanjem značenje riječi ne mijenja (Maretić, 1931.: 170.; Florschütz, 1916.: 44., 45. – 49., 63.; Babić, 1991.: 620. i 621.).

Neki jezikoslovci naveske smatraju više obilježjem znanstvenog i književnoumjetničkog, a manje administrativnopoljavnog stila (Silić i Pranjkočić, 2005.: 381.). Drugi preporučuju njihovu upotrebu „kao jednu od osobitosti hrvatskih stilskih značajaka i navika“ (Samardžija, 1999.: 335.).

U vezi s promjenom u trećem proučenom izdanju pripovijetke može se zaključiti da promjena nije bila motivirana promjenama u književnojezičnoj normi, odnosno da njezin uzrok nije bila pojava novih, obvezujućih normativnih pravila.

Nastavit će se u sljedećm broju.

PITANJA I ODGOVORI

ZAGONETNA PREVLAŠT JELOVNIKA NAD JESTVENIKOM

Kad je stvaranjem slobodne Hrvatske došla i hrvatska jezična sloboda, mnogi su s pravom shvatili da je došlo vrijeme da se vrate u uporabu i silom potisnute hrvatske riječi. Tako se u jednom restoranu počela rabiti i riječ *jestvenik* umjesto dotada općenito prihvaćene riječi *jelovnik*. Odmah se postavilo pitanje je li ta promjena opravdana. Na to pitanje nije jednostavno odgovoriti.

Borba za prevlast hrvatskih i srpskih riječi od 1918. bila je stalna. U trenutcima proplamsaja hrvatske slobode u većoj ili manjoj mjeri oslobađali smo se srpskih nanosa u hrvatskih jezik vraćanjem silom prognanih hrvatskih riječi. Taj je postupak u načelu opravdan. Bilo je i ima i onih koji su tomu postupku prigovarali ili mu i danas prigovaraju jer ga nisu razumijevali. Naime, takvi su postupci u jezicima rijetki. Malo je jezika u kojima se smjenom vlasti mijenja i jezik kao u hrvatskome. I u drugim jezicima riječi i oblici zastarijevaju, ali prirodnim

putem, a u hrvatskome često pod političkim pritiskom; hrvatski se književni jezik nije razvijao slobodno, nego političkim nametanjem. Tako su u hrvatski jezik ušle mnoge riječi kojih nikada u njemu ne bi bilo da toga pritiska nije bilo. Spomenimo neke od onih koje su političkim pritiskom pale u zaborav poslije 1918., pa je normalno da su za pune hrvatske slobode ili nešto prije izronile u slobodnu uporabu (na prvom su mjestu oživljenje, kako ih neki zovu, a u zagradama one koje su ih potisnule):

pristojba (taksa), *biljeg* (taksena marka), *skrbnik* (staralac), *putovnica* (pasoš), *domovnica* (uverenje o državljanstvu), *kazneni zakon* (krivični zakon), *istražitelj* (isljednik), *glazba* (muzika), *globa* (novčana kazna), *ovrha* (izvršenje), *časnik* (oficir), *satnik* (kapetan), *bojnik* (major), *stožer* (štab)...

Takvih je pet-šest tisuća, a možda i više.

Drugi je nalet bio za komunističke vladavine jer su komunisti uvodili svoje nazive, koji su često bili podudarni sa srpskima:

stranka (partija), *tajnik* (sekretar), *glavni tajnik* (generalni sekretar), *glavni odbor* (centralni komitet), *vojska* (armija), *ministar* (sekretar), *ministarstvo* (sekretarijat, poslije: komitet), *vlada* (izvršno vijeće), *škola* (školski centar)...

Teško je reći koliko je takvih, ali će ih biti mnogo i normalno je da se u hrvatskoj slobodi toga pritiska oslobađamo.

Malo je među tim riječima onih koje su pale u zaborav postupkom po kojem i domaće riječi zastarijevaju i zbog kojih su nastale nove razlike. Takve su *otadžbina*, glagoli na *-ovati* i druge.

Osobito je poučan primjer para *šport/sport*. Prva je riječ potisnuta u zaborav izrazitim političkim pritiskom, kako je pokazala N. Bašić u 47. godištu Jezika, ali to mnogima Hrvatima ništa ne smeta jer su na *sport* navikli zbog pedesetogodišnje prevlasti

sporta i navika im je važnija od normalnoga nacionalnoga kriterija.

Iako je u većini primjera jasno što pripada kojemu jeziku ili kojemu razdoblju, kako je do razlike došlo, ima pojedinih primjera gdje je teško reći koje su zastarjele po naravi stvari, a koje pod pritiskom.

Tako je s parom *jestvenik/jelovnik*.

Ocjenjujući u Nastavnome vjesniku 1941. Guberina-Krstičeve Razlike, Blaž Jurišić je među razlike koje autori nisu unijeli u rječnik, a trebali su, naveo je i par *jelovnik – jestvenik*, prvu riječ kao srpsku, a drugu kao hrvatsku. Poznati Vladimir Brodnjak u svome rječniku ima obratno, *jestvenik* upućuje na *jelovnik*, a na *jelovnik* upućuje i riječ *jelovnica*. To znači da jezikoslovci koji su bitni za takve ocjene nisu složni. Ali i kad mi danas ocjenjujemo taj par, teško ćemo dati pouzdanu ocjenu jer povijest nije baš jasna, a malo je vjerojatno da bi sva ugostiteljska poduzeća primila *jelovnik* pod pritiskom.

Pogledamo li u naše dokumentirane rječnike, naći ćemo različite podatke. U Akademijinu rječniku naći ćemo *jelovnik* s dvije potvrde jednoga srpskoga pisca iz druge polovice 19. stoljeća. Uz natuknicu *jelovnik* piše "isporedi jestvenik", ali natuknice *jestvenik* nema.

U rječniku dviju Matica *jelovnik* je potvrđen jednom potvrdom iz Politike 1958. i jednom iz Tina Ujevića u prenesenu značenju: *Jelovnik duha... lišava savjest kajanja i briga*, a *jestvenik* je potvrđen jednom potvrdom iz Augusta Šenoa. Po opisu značenja vidi se da je prednost dana *jelovniku*. Benešić u Rječniku hrvatskoga književnoga jezika od Preporoda do I. G. Kovačića *jestvenik* i *jelovnik* i tumači jednu drugom, a pod svakom natuknicom ima samo po jednu potvrdu: ... *ogleda neke račune i sastavlja jelovnik* (Nazor), *Svaki bi dan psovao na*

jestvenik, svečano konstatovao, da danas nema ništa vrijedno da se jede (Ivan Krnic). (Ne treba nas ništa zbudjavati što je u drugome primjeru glagol *konstatovati* i *da + prezent* umjesto *za jelo* jer je primjer iz djela hrvatskoga književnika s početka 20. stoljeća kad glagoli na *-ovati* umjesto na *-irati* još nisu bili srbizmi, nego su značili izbjegavanje germanizama.)

Dobar je rječnik s obzirom na takve potvrde Rečnik srpskohrvatskoga književnog i narodnog jezika SANU. U njemu nalazimo za *jelovnik* 10 potvrda, 9 srpskih i jednu hrvatsku, već navedenu Tina Ujevića, a za *jestvenik* četiri, sve četiri hrvatske (Šenoa, Kumičić, Krleža i Berislav Grgić, prevoditelj). Odatle se može zaključiti da je *jestvenik* samo hrvatska riječ, a *jelovnik* srpska pa hrvatska. Očito da narodna u vukovskome smislu nije, a zbog svoga sadržaja i ne može ni biti, ali nas ipak zanima tko ju je napravio.

Šulekov Njemačko-hrvatski rječnik iz 1860. kazuje da je on autor riječi *jestvenik* jer pod *Speisekarte* ima *jestvenica; jestvenik*, zbog točke zarez ne će biti u potpuno istom značenju, pod *Speisezettel* daje samo *jestvenik*, isto tako i pod *Speisetarif*.

Pogledajmo u naše normativne rječnike.

Parčić u Rječniku hrvatsko-talijanskome *jelovnik* upućuje na *jestvenik*, a *jestvenik* uz *jestvenica* kao istoznačnicu daje značenje *carta a lista delle pietanze, delle vivande*.

U Rječniku hrvatskoga jezika LZ i ŠK nalazimo samo *jelovnik*, *jestvenika* nema, dok u istoimenom rječniku V. Anića nalazimo oba,

ali za *jestvenik* piše da je rijetko i upućuje se na *jelovnik*.

Tako piše i u Marevićevu Hrvatsko-latin-skome rječniku *jestvenik* (arh.) i upućuje na *jelovnik*. U Osmojezičnom enciklopedijskom rječniku, a taj je rječnik u normativnome smislu prilično pouzdan, lijepo piše da je *jestvenik* danas hrvatska zastarjelica. S time se slaže i Hrvatski jezični savjetnik jer *jelovnik* opisuje kao normalnu riječ, a *jestvenik* upućuje na *jelovnik* kao bolju.

Iz prakse znamo da se rabi samo *jelovnik*, a *jestvenik* veoma rijetko, ako ga uopće možemo gdje sresti. U Grčevićevu višemilijunskome korpusu riječ *jelovnik* zabilježena je oko tisuću puta, a *jestvenik* samo dva-tri puta.

Nemamo dovoljno podataka i potvrda da bismo iz njih mogli zaključiti tko je napravio *jelovnik* i kada, ali je područje njegove uporabe, i vremensko i društveno, takvo da je teško pretpostaviti da je *jelovnik* nametnut političkom silom, čak nije ni s jezičnotvorbenom prednošću. Naime ni *jestvenik* ni *jelovnik* nemaju tvorbenih analogija u kojima jedan tip prevladava jer su i jedna i druga riječ napravljene po tipu koji je jedinstven, *jest-i + venik > jestvenik, jel-o, jel-a + -ovnik > jelovnik*.

Budući da je *jelovnik* u našim ugostiteljskim objektima u potpunosti prihvaćena riječ, a nije silom nametnut i kako normativni priručnici dobro prikazuju činjenično stanje, znači slažu se i norma i praksa, zastarjelicu *jestvenik* danas ne treba vraćati u uporabu pogotovu što bi to bilo teško, da ne kažem i nemoguće.

Stjepan Babić